

<https://doi.org/10.15407/rksu.41.127>
УДК 655.4/5(477.84-25)"189/193"

Тетяна Решету́ха, кандидат наук із соціальних комунікацій,
доцент, доцент кафедри журналістики,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка (Тернопіль, Україна)
ORCID: 0000-0003-4515-3425
E-mail: reshtetyana@gmail.com

Оксана Кушні́р, кандидат наук із соціальних комунікацій,
доцент, доцент кафедри журналістики,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка (Тернопіль, Україна)
ORCID: 0000-0003-3201-5285
E-mail: oksanakush8@gmail.com

Оксана Лабашу́к, доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри української та зарубіжної літератур і методик
їх навчання, Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка (Тернопіль, Україна)
ORCID: 0000-0001-6000-7237
E-mail: lagoshnyak@ukr.net

ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ВИВЧЕННЯ ВИДАВНИЧОЇ СПРАВИ ТЕРНОПОЛЯ КІНЦЯ ХІХ — ПЕРШОЇ ТРЕТИНИ ХХ СТОЛІТТЯ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ФОНДІВ ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Мета статті — здійснити комплексний аналіз виявлених у фондах Державного архіву Тернопільської області документальних джерел, що стосуються видавничої справи Тернополя (звіти повітових старостів про періодику на території повітів, дозволи на відкриття часописів, книгарень та друкарень, звернення до окружної прокуратури з

Цитування: Решету́ха Т., Кушні́р О., Лабашу́к О. Джерельна база вивчення видавничої справи Тернополя кінця ХІХ — першої третини ХХ століття (за матеріалами фондів Державного архіву Тернопільської області). *Рукописна та книжкова спадщина України*. 2026. № 2 (41). С. 127—143. <https://doi.org/10.15407/rksu.41.127>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2026. Стаття опублікована за умовами відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

обґрунтуванням причин конфіскації часописів, рішення окружного суду про затримання окремих чисел та накладів видань, листування з Міністерством внутрішніх справ, урядовим воеводством, комісаріатом держполіції з цих питань, прохання про цензуру вже опублікованих драматичних творів тощо), та зразків друкованої продукції (періодичні та книжкові видання, що вийшли друком у краї, тощо) кінця XIX — першої третини XX століття. **Методологію дослідження** сформовано на основі принципів історизму, об'єктивності, діалектики та детермінізму. З-поміж загальнонаукових методів використано аналіз і синтез джерел, системний та дискурсивний. Також застосовано конкретно-наукові методи, зокрема історико-описовий, хронологічний та проблемно-тематичний, — для системного вивчення тогочасної видавничої діяльності у краї. **Наукова новизна** дослідження полягає в залученні до наукового обігу фондів Державного архіву Тернопільської області щодо стану видавничої справи в Тернополі в кінці XIX — першій третині XX століття та визначенні його джерельного потенціалу для пресо- та книгознавців. **Висновки.** Опрацювання і введення в дослідницький дискурс фондів Державного архіву Тернопільської області дозволили розширити джерельну базу наукового осмислення видавничої діяльності в Тернополі, неупереджено окреслити процеси книго- та пресовидання у краї, уточнити репертуар періодичної та книжкової продукції. Перспективним вбачаємо розширення географічних меж дослідження даної проблематики, що дасть можливість залучити до наукового обігу фонди Державного архіву Тернопільської області про видавничу справу в окремих районах краю.

Ключові слова: історія видавничої справи, історія журналістики, фонди Державного архіву Тернопільської області, українськомовна періодика, українськомовне книговидавання, цензурування видавничої продукції.

Актуальність теми дослідження. Важливою складовою культурного дискурсу українського суспільства виступає національна видавнича спадщина, комплексне вивчення якої в історичному розрізі передбачає аналіз зразків українськомовних видань усіх регіонів України. Інформація про поточний локальний видавничий процес сьогодні є цінним матеріалом стосовно дослідження історичних подій минулого, слугує національній та культурній самоідентифікації українців.

Попри наявність незначної кількості спеціалізованих досліджень, важливим залишається узагальнення джерельної бази вивчення видавничої справи Тернополя кінця XIX — першої третини XX століття, яку становлять матеріали архівних та музейних фондів, опубліковані документи, мемуари, періодичні та книжкові видання, що вийшли друком у краї, інші зразки видавничої продукції.

Об'єктом дослідження стали фонди Державного архіву Тернопільської області (далі — ДАТО).

Аналіз досліджень і публікацій. Досліджувана нами проблематика лише частково висвітлювалася в науковому дискурсі в контексті контент-аналізу окремих видань. У галузі пресознавства слід згадати наукові розвідки Мирослава Романюка, Лідії Сніцарчук, Марії Галушко, Ігоря Павлюка, Олеси Дроздовської, Василя Габора, Юрія Бідзілі та інших дослідників, присвячені тогочасній західноукраїнській регіональній періодиці, проте

системне вивчення книговидавничої справи часто залишалося поза увагою науковців. Осмислення історіографії видавничого процесу Тернопілля кінця XIX — першої третини XX століття здійснила Тетяна Решетука, ввівши в науковий дискурс нові та малодосліджені джерела [35].

Мета статті — комплексно проаналізувати виявлені у фондах Державного архіву Тернопільської області документальні джерела, що стосуються видавничої справи Тернополя, та зразки друкованої продукції кінця XIX — першої третини XX століття.

Виклад основного матеріалу. Цінним джерелом відомостей про видавничу справу краю є фонди Державного архіву Тернопільської області, зокрема: фонд 231 (Тернопільське воєводське управління), фонд 275 (Тернопільський комісаріат державної поліції), фонд 282 (Підгаєцька повітова команда державної поліції Тернопільського воєводства), фонд 322 (Канцелярія Тернопільського губернатора).

Архівні документи містять звіти повітових староств про періодику на території повітів, дозволи на відкриття часописів, книгарень та друкарень, звернення до окружної прокуратури з обґрунтуванням причин конфіскації часописів, рішення окружного суду про затримання окремих чисел часописів та накладів видань, листування з Міністерством внутрішніх справ, урядовим воєводством, комісаріатом держполіції з цих питань, прохання про цензуру вже опублікованих драматичних творів тощо:

- *Тернопільське воєводське управління* (фонд 231) — справи «Заява Чортківського кооперативу “Українська книгарня” про видачу дозволу на продаж журналів і листування з цього питання» (українською мовою) [3], «Розпорядження Міністерства внутрішніх справ і Тернопільського воєводського управління про порядок друку афіш, бланків та інших друкованих видань і Листування з цього приводу» (польською мовою) [4], «Циркуляри і розпорядження Міністерства внутрішніх справ і воєводського управління про права гуртків і товариств в галузі театральної діяльності та відомості українського педагогічного товариства “Рідна школа” і “Просвіта” з цього питання» (українською та польською мовами) [5], «Листування з повітовими старостами і органами поліції про конфіскацію періодичної преси» (польською мовою) [6], «Інформація повітових староств про результати таємного нагляду за друкованими органами, що виходять на території повітів» (польською мовою) [7], «Листування з повітовим староством про цензуру драматичних творів» (українською та польською мовами) [8], «Щомісячні рапорти повітових староств про періодичну пресу на території повітів Тернопільського воєводства» (польською мовою) [9], «Інформація повітових староств про конфіскацію періодичної преси» (українською та польською мовами) [10], «Листування з Міністерством внутрішніх справ Польщі і повітовими старостами Тернопільського воєводства про перевірку цензурою друкованих видань і нагляд над типографіями на території

воеводства» (польською мовою) [11], «Донесення повітових староств про заборону розповсюдження українських газет і журналів “Український Голос”, “Хмельницький і Хмельниччина” та інших на території повітів» (українською та польською мовами) [12], «Місячні звіти Тернопільського і Бережанського повітових староств про зміни у пресі» (польською мовою) [13], «Заяви керівників товариств “Рідна школа” та інших про видачу дозволів на театральні вистави і листування з цього приводу» (українською та польською мовами) [14], «Щомісячні рапорти повітових староств про періодичну пресу на території повітів Тернопільського воєводства і Листування про конфіскацію журналу “Новий шлях”» (польською мовою) [15], «Щомісячні рапорти повітових староств про друковані органи, що виходять на території повітів» (польською мовою) [16], «Листування з Міністерством внутрішніх справ Польщі і повітовими староствами Тернопільського воєводства про перевірку цензурою друкованих видань і нагляд над типографіями на території воєводства» (польською мовою) [17];

- *Тернопільський комісаріат державної поліції* (фонд 275) — справи «Інформація поштового і телеграфного управлінь про конфіскацію окремих друкованих видань» (польською мовою) [21], «Повідомлення управління пошти і телеграфу та Міністерства внутрішніх справ про заборону і конфіскацію газет і журналів» (польською мовою) [22], «Книга обліку друкованих видань, заборонених до продажу» (польською мовою) [23], «Розпорядження головної Тернопільської воєводської і повітової команд поліції про встановлення нагляду над періодичною пресою» (польською мовою) [24], «Листування з Тернопільським староством і органами прокуратури про конфіскацію окремих номерів “Подільського голосу”» (українською та польською мовами) [25], «Розпорядження Тернопільського староства і слідчого відділу про конфіскацію окремих видань, часопису “Сяйво” і заборону діяльності видавництва» (польською мовою) [26], «Дозвіл Тернопільського староства на видання газети “Наша Думка”» (польською мовою) [27], «Листування з Тернопільським староством та органами прокуратури про конфіскацію окремих українських націоналістичних газет і журналів» (українською та польською мовами) [28], «Розпорядження Тернопільського староства, слідчого управління про конфіскацію окремих українських друкованих видань» (польською мовою) [29], «Інструкція Тернопільського воєводського управління про встановлення контролю поліції над пресою» (польською мовою) [30], «Інформація тернопільського слідчого відділу про конфіскацію окремих українських книг і журналів» (польською мовою) [31], «Листування з повітовими староствами і органами поліції про конфіскацію деяких періодичних видань» (українською та польською мовами) [32];

- *Підгаєцька повітова команда державної поліції Тернопільського воєводства* (фонд 282) — справа «Розпорядження Тернопільської воєвод-

ської команди і донесення постерунків поліції про конфіскацію української націоналістичної літератури» (польською мовою) [33];

• *Канцелярія Тернопільського губернатора* (фонд 322) — справа «Рапорти окремих осіб і листування про дозвіл на торгівлю друкованими творами, відкриття друкарень і фотографій» (російською мовою) [34].

У Державному архіві Тернопільської області фрагментарно представлена *українськомовна періодика краю* означеного періоду. Це окремі числа газет «Подільське Слово» (1910. Ч. 2), «Український Голос» (1918. Ч. 11, 25), «Українські Вісти» (1919. Ч. 1, 9—12, 14—18), «Більшовик» (1920. Ч. 12—15), «Стінна Газета Галицького Радянського Телеграфного Агенства “ТАЛРАТА”» (1920. Ч. 1), «Громадянин» (1928. Ч. 4, 7), «Подільський Голос» (1928. Ч. 3, 1929. Ч. 8). Окремі з них — це єдиний примірник конфіскованого накладу часопису або число часопису без цензурних купюр. Зокрема, у фондах ДАТО зберігаються числа 4 і 7 «Громадянина» [6, арк. 6, 9, 10, 13; 10, арк. 20], число 3 за 1928 рік і число 8 за 1929 рік «Подільського Голосу» [6, арк. 24, 25; 44, арк. 33, 34], які конфіскувала польська влада. Тут також є окремі числа «Літературно-наукового вістника», який у 1929—1930 роках друкувався в Тернополі, — книга 11 за листопад 1929 року, книги I, II, IV—VI, IX, XII за 1930 рік.

Особливу цінність для вивчення історії українськомовного книго- та пресовидання краю мають окремі справи перелічених фондів, де фіксовано стан видавничої діяльності впродовж першої половини XX століття. Так, одразу після захоплення Галичини російською армією у вересні 1914 року були заборонені всі українські друки, крім того, було призначено воєнного цензора — помічника начальника тимчасового жандармського управління. Зокрема, у фондах зберігається «Выписка изъ копии приказовъ войскамъ временного военного генераль-губернаторства Галиции (г. Львовъ. 1 января 1915 года)», в якій зазначено, що «на основаніи ст. 20 временного положенія о военной цензурѣ назначаю военными цензорами: <...> въ гор. Тернополѣ — помощника начальника временного жандармскаго управления генераль-губернаторства подполковника Орлова» [34, арк. 1, 2, 33]. Власників друкарень, що діяли у краї, зобов'язали отримати дозволи на відновлення своєї діяльності, про що свідчать «прошенія» тогочасному Тернопільському губернатору від поляків Леона Вержбицького (м. Тернопіль) [34, арк. 34, 34 зв.], Ванди Ціхоцької (м. Бережани) [34, арк. 36, 41, 42], Осипа Степка (м. Тернопіль) [34, арк. 39, 39 зв.], Бронислава Кулянди (м. Тернопіль) [34, арк. 46], євреїв Давида Окса (м. Тернопіль) [34, арк. 38, 38 зв.], Лева Тененбавма (м. Скалат) [34, арк. 44]. Протягом 1915—1917 років на західноукраїнських теренах не вийшло жодного українськомовного видання. Роздрібна торгівля пресою також підлягала жорсткому контролю: потребувала попереднього погодження з переліком видань, дозволених до розповсюдження. Серед них лише російськомовні газети та журнали й один польськомовний «Дзенникъ Кіевскій» [34, арк. 15, 18, 32].

У період Західноукраїнської Народної Республіки на Тернопіллі відновлюється українськомовне пресовидання. У 1918—1919 роках у краї виходило дванадцять таких часописів, з них у Тернополі — шість, Кременці — один, Чорткові — два, Бережанах — один, Борщеві — один, Збаражі — один. У фондах ДАТО наявні окремі примірники цих видань, проте інформації про їхню видавничу історію тут нами не знайдено.

У міжвоєнний період на Тернопільщині видавалося 27 часописів. Пресовиданням власне в Тернополі позначені 1928—1931 роки, коли виходили «Громадянин», «Подільський голос», «Наша думка», ілюстрований журнал для українських родин «Чар-Зілля», «Літературно-науковий вістник», часопис сільської молоді «Молодняк». Два з них («Чар-Зілля» й «Літературно-науковий вістник») розповсюджували не лише на західноукраїнських землях, а й за кордоном [9, арк. 1].

У Державному архіві Тернопільської області зберігаються документи про відкриття періодичних видань, наприклад, дозвіл L 648/30 Ку від 23 січня 1930 року адвокату Степану Бриковичу на видання часопису «Наша Думка» із зобов'язанням розпочати випуск упродовж місяця, інакше дозвіл втратить силу [27, арк. 1]; дозвіл від 16 липня 1934 року на видання для прочан «Зарваниця» на ім'я відповідального редактора отця Ярослава Княгинського, катехита м. Підгайці. Часопис призначався для прочан і мав виходити переважно в літні місяці під час відпустів в с. Зарваниця [12, арк. 14].

Також знаходимо документальні свідчення про відмову у клопотанні про започаткування видань, зокрема заборону Ярославу Омеляну на відкриття часопису «Сяйво» (листи L22023/Ку від 6 листопада 1929 року і L 29029/29 від 2 грудня 1929 року) [26, арк. 14, 15]. Лише з третьої спроби, з подання відомого у краї власника видавництва «Подільська Театральна Бібліотека» Володимира Мартиновича, літературний тижневик побачив світ у 1930 році.

У фондах ДАТО зберігаються звіти зі зведеною інформацією про періодичні видання, які виходили в Тернополі в лютому, липні—вересні 1930 року за підписом повітового старости Малицького. Зокрема, в них ідеться про наступні видання: «Подільський голос», «Літературно-науковий вістник», «Сяйво», «Наша думка». Про них повідомлялися назва і місце видання, частота друку (раз на місяць, раз на тиждень тощо), мова часопису, дата початку та закінчення виходу у світ, зміни у складі редакції та видавництва, зміни у змісті порівняно із задекларованими при заснуванні, політичний статус (партійна приналежність, ставлення до уряду, сфера політичних впливів), наклад, ціна числа, зміни в адресі редакції, а також примітки [25, арк. 1, 4, 8, 10].

Так, у рапорті за лютий 1930 року, датованому 6 березня 1930 року, описано всі чотири згадані видання. З нього дізнаємося, що «Подільський голос» виходив два рази на місяць руською (українською) мовою, за озна-

чений період жодних змін в особовому складі редакції та змісті порівняно із задекларованими при заснуванні не відбулося. За партійною приналежністю видання позиціонувалося як орган УНДО (що зазначено у програмній статті «Наші завдання», опублікованій у першому числі. — *Авт.*), мало неприхильне ставлення до діяльності уряду і поширювало свій вплив на території Тернопільського воєводства, наклад складав 1200 примірників, ціна одного — 25 грошей. «Літературно-науковий вістник» виходив раз на місяць руською (українською) мовою, за означений період жодних змін в особовому складі редакції та змісті порівняно із задекларованими при заснуванні не відбулося. За партійною приналежністю видання позиціонувалося як орган УНДО (у самому виданні це не зазначено. — *Авт.*), мало неприхильне ставлення до діяльності уряду і поширювало свій вплив на території Східної Малопольщі, наклад складав 1400 примірників, ціна одного — 2 злотих 50 грошей. «Сяйво» виходило раз на тиждень руською (українською) мовою, початком видання часопису вказано 31.12.1929 року, відповідальний редактор — Володимир Мартинович, у видавництві задіяно Фелікса Кордубу та Ярослава Оляйника, які були відрховані з 8 класу руської гімназії. За означений період жодних змін у змісті порівняно із задекларованими при заснуванні не відбулося. Партійна приналежність видання не задекларована, проте воно мало неприхильне ставлення до діяльності уряду і поширювало свій вплив на території Східної Малопольщі і за кордоном, наклад складав 5000 примірників, ціна одного — 25 грошей. У примітці зазначено, що вийшло тільки одне число часопису. «Наша думка» виходила два рази на тиждень руською (українською) мовою, початком видання часопису вказано 01.02.1930 року, відповідальний редактор — тернопільський адвокат доктор Стефан Брикович, у видавництві задіяно тернопільського адвоката доктора Стефана Чумака. За означений період жодних змін у змісті порівняно із задекларованими при заснуванні не відбулося. Партійна приналежність видання позиціонувалася як орган У.С.Р.П. (у самому виданні це не зазначено. — *Авт.*), воно мало неприхильне ставлення до діяльності уряду, сферу політичного впливу не зазначено, наклад складав 500 примірників, ціна одного — 25 грошей [25, арк. 1].

У рапорті за липень 1930 року описано три згадані видання, за винятком «Сяйва». Інформація про «Подільський голос» аналогічна тій, що зазначена в попередньому документі, лише уточнено, що видання виходило 1 і 15 числа кожного місяця та вказано 1928 рік як дату початку його виходу. Про «Літературно-науковий вістник» подано ті ж відомості, що й у звіті за лютий. Про часопис «Наша думка» вказано, що він на той час не видавався [25, арк. 4].

Рапорти за серпень і вересень 1930 року стосуються тільки «Подільського голосу» та «Літературно-наукового вістника» і містять відомості, аналогічні до звіту за липень того ж року [25, арк. 8, 10].

На жаль, нам не вдалося віднайти документи, які висвітлюють роботу друкарень Тернопільщини. Збереглися лише згадані вище письмові звернення власників друкарень до Тернопільського губернатора, датовані березнем 1915 року, з проханням дозволити продовжувати роботу. Про ситуацію у 20—30-х роках ХХ століття свідчать фрагментарні згадки про загальну кількість друкарень в окремих повітах та чисельність працівників у них без зазначення власника [18, арк. 19, 19, арк. 2; 20, арк. 10].

В архівних матеріалах міжвоєнного періоду представлено документи про конфіскацію часописів та заборону окремих видань, які містять зауваження цензорів з посиланням на конкретні нормативні документи та розпорядження. Окрім важливого значення для вивчення поступу видавничої справи у краї, вони є ще й джерелом об'єктивної оцінки тогочасних стосунків між українцями і польською владою. Зокрема, тут зберігаються матеріали про цензурні утиски «часопису для справ громадських» «Громадянин», який видавався в Тернополі впродовж березня—жовтня 1928 року. На його сторінках порушувалися важливі проблеми з життя міста і повіту, зокрема стан суспільного життя й розвиток громадських установ Тернопільщини, висвітлювалися найважливіші культурні заходи, діяльність товариств «Просвіта», «Товариство охорони воєнних могил», «Пласт». Важливу увагу видання приділяло проблемам національно-патріотичного виховання молоді та її освіти. Через ідейне спрямування публікацій, висвітлення примусової асиміляції українців «Громадянин» неодноразово зазнавав цензурних обмежень: з одинадцяти відомих чисел часопису три було конфісковано (число 4 повністю, числа 7 і 8 частково). Наприклад, у листі до прокурора від 13 травня 1928 року староста Маліцький виокремив у 4 числі видання дві публікації, в яких убачав порушення закону про пресу відповідно до # 73 Розпорядження президента Польщі від 10 травня 1927 року. У вступній статті без назви і підпису автора, на думку цензора, порушення полягало в акцентуванні на загрозі економічної асиміляції українців: «На тім полі стрінемося з великанськими труднощами, бо чужий нам державний організм (підкреслено цензором. — *Авт.*) свідомо цілою силою своєї могутності працює в напрямі передовсім економічної асиміляції чужоплемінних елементів (підкреслено цензором. — *Авт.*). Працює так безпардонно (підкреслено цензором. — *Авт.*), так планово і постійно, як не працював жаден перед війною, ні польсько-шляхотський в Галичині, ні німецько-юнкерський в Познанщині, ні московсько-чиновницький в Королівстві» та в заклик до об'єднання всіх свідомих українських громадян: «Безутомно мусять вони голосити, що зєдинення усіх українських сил в чужім заборі (підкреслено цензором. — *Авт.*) є питанням нашого життя або смерті, що над партійними програмами стоїть ідеал вільної самостійної нації, що поступаючи так як досі, <...> останемось на все (ейс айс) тим, чим ми тепер в дійсности є, чужими рабами, погноєм для чужих (підкреслено цензо-

ром. — Авт.)» [6, арк. 36]. У «Дописі» з села Буцнів цензор виділив саркастичне висловлювання щодо ролі прокуратури у спорі між українським кооперативом та пропольською сільською владою за кружлівку (маслобійку (пояснення наше. — Авт.)): «Прокураторія йдучи по тій самій лінії, що презес організації народової (підкреслено цензором. — Авт.), казала 28. цвітня с. р. поять кружлівку забрати. Рахунок у нашого приятеля (підкреслено цензором. — Авт.) такий: молока тепер найбільше, то кооператива має заробок, треба забрати машину під якимсь претекстом (підкреслено цензором. — Авт.), а за тим справа рішиться, то за сей час кооперативу може чорт візьме» [6, арк. 37]. Відтак, трьох абзаців у двох публікаціях було достатньо для цілковитого вилучення числа видання.

На зміну «Громадянину» в листопаді 1928-го — листопаді 1930-го років у Тернополі видавався «народний часопис для політики, освіти і господарства» «Подільський Голос». Публіковані у ньому матеріали стосувалися всіх сторін життя українців краю, стояли на сторожі їхніх політичних, економічних та культурних інтересів, сприяли зміцненню національної свідомості та організації громадського життя. Видання актуалізувало суспільно-політичні питання, проблеми українського шкільництва у межах Польщі, місце жінок у суспільному прогресі не лише Тернополя, а й усього Тернопільського воєводства, активно займалося просвітицькою роботою. Громадська позиція часопису неодноразово призводила до його конфіскації [6, арк. 18, 18 зв.; 10, арк. 46 зв., 46 зв.; 25, арк. 1, 2; 26, арк. 6; 28, арк. 83]. Зокрема, число 3 від 1 грудня 1928 року було вилучено за статтю «Чи і яка політична організація нам потрібна?», в якій автор, на думку старости Маліцького, намагається викликати ненависть українського суспільства до польської держави за те, що вона свідомо колонізує українські землі польськими селянами, замінює українські школи польськими, вимагає сплачувати податки польському урядові, а українців — служити в польському війську. Публікація пропагує партію УНДО як таку, що намагається здобути «Соборну і незалежну демократичну державу» на всіх землях, де живе український народ, закликаючи вступати до лав організації [6, арк. 18, 18 зв.].

Число 4 «Подільського Голосу» від 15 грудня 1928 року затримали за вступну статтю «За українську школу в межах Польщі» — у ній цензори вбачали «підбурювання українців до ненависті і погорди польської влади» за знищення українського шкільництва у країні [25, арк. 2]. Число 2 «Подільського Голосу» від 15 січня 1929 року було конфісковано одразу за три статті: «З практики Відділу повітового в Тернополі» (про побудову нового моста в селі Чернилів Руський і неправомірні дії Відділу повітового у цьому питанні), «Примусові побори на добродійні цілі» (зміст статті є «у злостивий спосіб перекрученим і може викликати спротив до діяльності державних органів влади чи державних чиновників», чим автор заслуговує на кару згідно з розпорядженням Президента від 10 травня 1927 року)

та «Новий комісар міста Тернополя» (у статті йдеться про неправомірні дії міської влади й особисто «Комісара Уряду пана Новаківського», діяльність якого «неприхильна до руського населення») [26, арк. 6]. Останнє відоме число видання, датоване 16 листопада 1930 року, також було конфісковане за публікацію у ньому статей «З вірою в нашу перемогу» та «Що влада обіцяла — а що дала», які, на думку повітового старости Маліцького, порушували статтю 73 уставу 3 «Закону про пресу Речі Посполитої» [28, арк. 83].

Перший всеукраїнський літературно-науковий і громадсько-політичний часопис «Літературно-науковий вістник», який видавався в 1898—1932 роках Науковим товариством імені Тараса Шевченка переважно у Львові та Києві, має дворічний «тернопільський» період: у 1929—1930 роках він виходив у друкарні Олександра Салевича і Спілки завдяки невисокій ціні на друкарські послуги. Загалом у Тернополі побачило світ вісім чисел журналу, за редакцію якого відповідав Петро Костелюк [38, с. 56]. Це відоме в Галичині та за її межами видання також зазнало цензурних утисків. Наклад «Літературно-наукового вістника» за лютий 1930 року було конфіковано за статтю Юліана Поженського «Західно-Українська Хронографія», в якій «Малопольський Схід названо “Західна Україна”» [28, арк. 9], а замість прийнятих у Речі Посполитій термінів «руський», «русин» було вжито «український»: «Гуцульщини, одного з найцікавіших українських країв», «Українського люду Західної України» тощо) [28, арк. 10, 23, 23 зв.].

Аналогічні причини стали підставою до інших конфіскацій: ч. 8 «Подільського Голосу» від 5 травня 1929 року — за публікацію допису із Соснова Підгаєцького повіту, в якому йдеться про заборону перепоховання четаря УСС Северина Яримовича і таємне перенесення його останків поліцією на місцеве кладовище [33, арк. 33, 33 зв.]; ч. 7 «Громадянина» від 13 травня 1928 року — за вступну статтю про економічну асиміляцію українців, де лунає заклик об'єднати всі українські сили, бо українці в Польщі є «чужими рабами, погноєм для чужих» [6, арк. 6] тощо.

У міжвоєнний період цензурі підлягали не лише періодичні чи книжкові, але й рекламні видання. Так, у Розпорядженні повітового коменданта від 6 липня 1927 року зазначено, що рекламні плакати та інші друки повинні подаватися на розгляд цензури для їх друку та поширення. Дане рішення мало помітку «Дуже важливо» [24, арк. 5, 6].

Активізується в міжвоєнний період і книговидавництво: всі українські видавництва Тернополя, інформацію про яких вдалося віднайти в ДАТО, розпочали чи поживали свою діяльність у цей час. У фондах архіву зберігаються й окремі примірники неперіодичних видань, що тоді вийшли друком на Тернопіллі. Переважно їх подавали для проведення цензури, зокрема драматичні твори «Подільської Театральної Бібліотеки», історичну повість «До слави» Андрія Чайківського, наукову розвідку «Проблеми української релігійної свідомості» Арсена Річинського, видання кременецької «Просвіти»

тощо. Крім того, у справі 270 «Тернопільський комісаріат державної поліції. Загальний відділ» зберігається Книга обліку друкованих видань, заборонених до продажу, серед яких не менше половини українською мовою [23].

У 1926 році було засновано видавництво «Подільська Театральна Бібліотека», що випускало у світ невеликі за обсягом (40—60 сторінок, форматом 8° аркуша) драматичні твори, призначені переважно для аматорських театрів та театральних гуртків, які набули тоді значного поширення. Його очолював відомий у Тернополі драматург та книгопродавець, власник книжкового магазину «Книгарня і Антикварня імені Лесі Українки» (1926—1930) Володимир Мартиневич [37, с. 97]. За більш ніж десятиліття діяльності «Подільської Театральної Бібліотеки» вийшло друком близько 40 видань, більшість з яких можна віднайти у фондах ДАТО. У пік активності видавництва (1928—1930 роки) світ побачили майже тридцять книжок. Усі вони (за винятком трьох) були надруковані в єдиній у місті українській друкарні Олександра Салевича і Спілки, відкриття якої припало саме на 1928 рік [37, с. 97].

Займаючись книготоргівлею і маючи власну книгарню, Володимир Мартиневич налагодив розповсюдження книжок видавництва. Їх можна було замовити не лише в Тернополі, а й у Книгарні Наукового товариства імені Шевченка у Львові, а також за кордоном: у книгарнях «Ukrainian Bazar» у Нью-Йорку (США) та Вінніпегу (Канада), в Українській книгарні Т. Савули у Відні (Австрія), про що було зазначено в рекламних оголошеннях з переліком випущених друків, які вміщувалися на останніх сторінках видання чи обкладинці [1].

Невисока ціна на друки «Подільської Театральної Бібліотеки» — від одного до двох з половиною злотих, а на драматичні твори «Діточого театру» — близько половини злотого [39, с. 6, 7], а також доволі значні наклади (близько 3 тис. примірників) [21, арк. 5 зв.] — робили їх доступними аматорським гурткам і читальням товариства «Просвіта», гурткам «Рідної школи», що й зумовлювало тематичний та жанровий репертуар друків. Поряд із творами відомих українських драматургів (Івана Тобілевича, Івана Федорака, Михайла Старицького, Марка Кропивницького) тут видавали маловідомих тепер, але популярних на той час місцевих авторів: В. Мартиневича, Я. Коссовського, С. Белої, С. Бучака, А. Шатковського, Є. Рудого, В. Герасимовича та інших, побачили світ і п'єси за творами Івана Франка «Борислав сміється» та «Захар Беркут», перероблені для театру його сином Петром Франком.

Ще одним підтвердженням популярності «Подільської Театральної Бібліотеки» стали численні звернення керівників товариств «Просвіта», «Рідна школа» до Тернопільського воєводського управління з проханням «проведення цензури і уділення дозволу до театральних вистав» драматичних творів, опублікованих видавництвом [8, арк. 9—11, 16—18; 14, арк. 1, 63, 86—88; 11, арк. 21, 22].

Окремі видання «Подільської Театральної Бібліотеки» зазнавали цензурних утисків з огляду на їхній зміст. Так, у 1928 році Тернопільське повітове староство конфіскувало «Пам'ятні могили» Володимира Мартиневича. Як зазначалося в листі повітового старости Маліцького до прокурора (L 26509/K), у брошурі «описана збройна боротьба на території Східної Малополющі з червня 1918 року до липня 1919 року», «автор описує політичне становище руського народу на території Речі Посполитої» і «під виглядом випадків воєнно-політичного розпаду Австрії проводить аналогію з Польщею» [32, арк. 5]. З огляду на те, староста конфіскував наклад видання і передав розгляд справи до прокуратури [32, арк. 5 зв.], але Окружний суд відхилив його прохання, бо «не побачив у його змісті [змісті видання] характеру злочину» [32, арк. 12]. Увесь наклад було повернено власникові — Володимирі Мартиневичу.

Пізнавальними щодо поширення видань Тернопільщини є справи, що зберігають заяви різноманітних українських організацій і товариств про видачу дозволів на проведення театральних вистав і листування з Тернопільським воєводським управлінням із цих питань [8; 11; 14]. Серед документів, що містяться тут, ми віднайшли й окремі видання, які подавали на розгляд цензури: комедію В. Мартиневича «З тамтого світа» видавництва «Подільська Театральна Бібліотека» [14, арк. 64—84], сценічну картину І. Блажкевич «Обнова» [14, арк. 119—138], комедію М. Білянського «Арендар у клопоті» [11, арк. 23—43] тощо.

Для видання прозових творів у той час було засноване видавництво «Поділля». У його видавничому репертуарі — твори українських письменників, здебільшого соціально-побутова та історична проза морально-етичної проблематики: «Панич» Андрія Чайковського, «Захар Беркут» Івана Франка, «Тіні забутих предків» Михайла Коцюбинського, «Непримиренні» Олександра Кониського, «Через кладку» Ольги Кобилянської.

У середині 1928 року до Тернополя перемістилася редакція ілюстрованого журналу для українських родин «Чар-Зілля», що виходив у Львові з вересня 1927 року за редакцією Василя Семчишина. Він став активним членом місцевих осередків українських культурно-освітніх організацій «Просвіта» та «Товариство охорони воєнних могил», секретарем повітового союзу гуртків «Рідна школа», а також зайнявся книговидаванням [2, с. 208, 218, 225, 246]. У січні 1929 року до 40-річчя літературної діяльності Андрія Чайковського накладом видавництва «Чар-Зілля» було видано другу частину історичної повісті «Сагайдачний» — «До слави». Весь його наклад був арештований повітовим староством у друкарні за «уривки антидержавного змісту, які є на сторінках 7, 103, 134, 136, 148, 153 до 180 і т. д.» (Лист 863/29 від 3 січня 1929 року до Василя Семчишина, керівника видавництва «Чар-Зілля») [26, арк. 1]. У листі до окружної прокуратури, копії якого були надіслані до Міністерства внутрішніх справ у Варшаві, Комісаріату державної

поліції в Тернополі та Тернопільського воєводського управління [26, арк. 6], повітовий староста Малицький звинувачував Андрія Чайковського в тому, що він перекручує історичні факти, «окреслює “Запорізьку Січ” як окрему державну одиницю», називає її республікою, не визнаючи в такий спосіб влади над цим краєм Польщі, «ушлавлює бунт Наливайка проти Речі Посполитої Польської», «виступає з ненавистю проти греко-католицького обряду», зазначаючи, що «латинський обряд може бути добрий, коли би виходив з Риму, а не з Польщі, значить, поглумлює (sic!) ненависть в українському громадянстві до польської держави», отже, «зміст книжки дихає ненавистю до польської держави, пробуджує в руських неприхильні настрої чи принаймні послаблює лояльність до неї» [26, арк. 3—5].

Схожа ситуація склалася і довкола драматичного твору Володимира Мартиневича «Пам'ятні могили» (вийшов у «Подільській театральній бібліотеці»), в якому описано події визвольної боротьби 1918—1919 років: за поданням відділу громадської безпеки Тернопільського воєводського управління наклад видання (3000 прим.) конфіскували [32, арк. 5, 5 зв.], але окружний суд відхилив прохання прокуратури щодо вилучення твору, «оскільки не побачив у його змісті злочинних рис» [32, арк. 12].

Детальні матеріали судової справи щодо заборони книжки Андрія Чайковського «До слави» дослідники його творчого спадку вважали втраченими в Україні [36, с. 237], проте їх віднайдено в архівах ДАТО [26].

Наукова новизна дослідження полягає у вивченні фондів Державного архіву Тернопільської області щодо стану видавничої справи в Тернополі в кінці XIX — першій третині XX століття як важливих документальних свідчень про тогочасну видавничу історію краю в розрізі суспільно-політичних процесів, культурних та громадських ініціатив. Опрацювання і введення в дослідницький дискурс фондів ДАТО дозволили розширити джерельну базу наукового осмислення видавничої діяльності в Тернополі, неупереджено окреслити вектори книго- та пресовидання у краї, уточнити репертуар періодичної та книжкової продукції.

Висновки. Віднайдені в архівних фондах Тернопільського воєводського управління, Тернопільського комісаріату державної поліції, Підгаєцької повітової команди державної поліції Тернопільського воєводства, Канцелярії Тернопільського губернатора документи дозволили з'ясувати видавничі та довколавидавничі процеси в розрізі суспільних змін та політичних перипетій кінця XIX — першої третини XX століття. На особливу увагу заслуговують архівні матеріали міжвоєнного періоду, які документують факти відкриття, конфіскації чи заборони періодичних і неперіодичних видань, що є важливим об'єктивним джерелом вивчення історії краю. Збережені документи засвідчують боротьбу української інтелігенції проти цензурних утисків, підтверджують стан тогочасної видавничої діяльності.

Аналіз фондів Державного архіву Тернопільської області дав підстави вважати його об'ємним джерелом вивчення українськомовного книго- та пресовидання краю, яке має значний потенціал для дослідників. Перспективним вважаємо розширення географічних меж вивчення фондів ДАТО, що дасть можливість залучити до наукового обігу документи про видавничу справу в окремих районах Тернопільської області.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білянський М. Арендар в клопоті : народна комедія в 4 діях. Львів—Тернопіль—Нью-Йорк : Накладом вид-ва «Подільська Театральна Бібліотека» в Тернополі; 3 друкарні А. Салевич і С-ки в Тернополі, 1928. 36 с.
2. Бойцун Л. Тернопіль у плінні літ : історико-краєзнавчі замальовки. Тернопіль : Джура, 2003. 392 с.
3. ДАТО. Ф. 231. Оп. 1. Спр. 236. 8 арк.
4. ДАТО. Ф. 231. Оп. 1. Спр. 416. 26 арк.
5. ДАТО. Ф. 231. Оп. 1. Спр. 558. 129 арк.
6. ДАТО. Ф. 231. Оп. 1. Спр. 1151. 39 арк.
7. ДАТО. Ф. 231. Оп. 1. Спр. 1313. 28 арк.
8. ДАТО. Ф. 231. Оп. 1. Спр. 1463. 32 арк.
9. ДАТО. Ф. 231. Оп. 1. Спр. 1464. 8 арк.
10. ДАТО. Ф. 231. Оп. 1. Спр. 1471. 52 арк.
11. ДАТО. Ф. 231. Оп. 1. Спр. 1744. 154 арк.
12. ДАТО. Ф. 231. Оп. 1. Спр. 1745. 23 арк.
13. ДАТО. Ф. 231. Оп. 1. Спр. 2049. 2 арк.
14. ДАТО. Ф. 231. Оп. 1. Спр. 2101. 150 арк.
15. ДАТО. Ф. 231. Оп. 1. Спр. 2242. 76 арк.
16. ДАТО. Ф. 231. Оп. 1. Спр. 3926. 111 арк.
17. ДАТО. Ф. 231. Оп. 4. Спр. 26. 54 арк.
18. ДАТО. Ф. 231. Оп. 4. Спр. 212. 45 арк.
19. ДАТО. Ф. 231. Оп. 4. Спр. 690. 5 арк.
20. ДАТО. Ф. 231. Оп. 4. Спр. 1127. 74 арк.
21. ДАТО. Ф. 275. Оп. 1. Спр. 218. 18 арк.
22. ДАТО. Ф. 275. Оп. 1. Спр. 269. 53 арк.
23. ДАТО. Ф. 275. Оп. 1. Спр. 270. 9 арк.
24. ДАТО. Ф. 275. Оп. 1. Спр. 318. 9 арк.
25. ДАТО. Ф. 275. Оп. 1. Спр. 390. 2 арк.
26. ДАТО. Ф. 275. Оп. 1. Спр. 461. 16 арк.
27. ДАТО. Ф. 275. Оп. 1. Спр. 566. 1 арк.
28. ДАТО. Ф. 275. Оп. 1. Спр. 568. 91 арк.
29. ДАТО. Ф. 275. Оп. 1. Спр. 656. 5 арк.
30. ДАТО. Ф. 275. Оп. 1. Спр. 657. 3 арк.
31. ДАТО. Ф. 275. Оп. 1. Спр. 813. 6 арк.
32. ДАТО. Ф. 231. Оп. 1. Спр. 1151. 39 арк.
33. ДАТО. Ф. 282. Оп. 1. Спр. 174. 35 арк.
34. ДАТО. Ф. 322. Оп. 1. Спр. 62. 249 арк.

35. Решетула Т. Видавнича справа на Тернопілля наприкінці XIX — початку XX століття: історіографія проблеми // Наукові записки Інституту журналістики КНУ ім. Тараса Шевченка. 2009. Т. 37. С. 91—98.
36. Сварник Г. Справа конфіскації історичної повісті Андрія Чайковського «До слави» // Андрій Чайковський. Спогади. Листи. Дослідження : у 3 т. / Мін-во освіти і науки України, Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, Наук. б-ка ; Нац. академія наук України, Ін-т українознавства ім. Івана Крип'якевича ; Наук. фундація Андрія Чайковського / упоряд. Б.З. Якимович за участю З.Т. Грень, О.В. Седляр ; редкол.: Б.З. Якимович (голова) та ін. Львів : [б. в.], 2002. Т. 3. С. 237—276.
37. Сосновський М. Українське господарське життя в Тернополі // Шляхами Золотого Поділля / ред. С. Конрад. Філадельфія : [б. в.], 1960. С. 87—98.
38. Українські часописи Львова (1848—1939): іст.-бібліограф. дослідж. : у 3 т. / уклад. М.М. Романюк, М.В. Галушко. Львів : Світ, 2003. Т. 3, кн. 2 : 1929—1939 рр. 928 с.
39. Що читати? : щоквартальник / Книгарня Наукового Товариства імені Шевченка у Львові ; відп. ред. В. Паліїв. 1927. Ч. 1. С. 6, 7.

Отримано 8 січня 2025 р.

REFERENCES

1. Bilianskyi M. Arendar v klopoti : narodna komediia v 4 diiakh [Tenant in Trouble: a folk comedy in 4 acts]. Lviv—Ternopil—New York, 1928. 36 p. [In Ukrainian].
2. Boitsun L. Ternopil u plyni lit : istoryko-kraieznavchi zamalovky [Ternopil in the course of years: historical and local history sketches]. Ternopil, 2003. 392 p. [In Ukrainian].
3. Fond 231. Inventory 1. Unit 236. Fols. 1—8. State Archives of Ternopil Region.
4. Fond 231. Inventory 1. Unit 416. Fols. 1—26. State Archives of Ternopil Region.
5. Fond 231. Inventory 1. Unit 558. Fols. 1—129. State Archives of Ternopil Region.
6. Fond 231. Inventory 1. Unit 1151. Fols. 1—39. State Archives of Ternopil Region.
7. Fond 231. Inventory 1. Unit 1313. Fols. 1—28. State Archives of Ternopil Region.
8. Fond 231. Inventory 1. Unit 1463. Fols. 1—32. State Archives of Ternopil Region.
9. Fond 231. Inventory 1. Unit 1464. Fols. 1—8. State Archives of Ternopil Region.
10. Fond 231. Inventory 1. Unit 1471. Fols. 1—52. State Archives of Ternopil Region.
11. Fond 231. Inventory 1. Unit 1744. Fols. 1—154. State Archives of Ternopil Region.
12. Fond 231. Inventory 1. Unit 1745. Fols. 1—23. State Archives of Ternopil Region.
13. Fond 231. Inventory 1. Unit 2049. Fols. 1—2. State Archives of Ternopil Region.
14. Fond 231. Inventory 1. Unit 2101. Fols. 1—150. State Archives of Ternopil Region.
15. Fond 231. Inventory 1. Unit 2242. Fols. 1—76. State Archive of State Archives of Ternopil Region.
16. Fond 231. Inventory 1. Unit 3926. Fols. 1—111. State Archives of Ternopil Region.
17. Fond 231. Inventory 4. Unit 26. Fols. 1—54. State Archives of Ternopil Region.
18. Fond 231. Inventory 4. Unit 212. Fols. 1—45. State Archives of Ternopil Region.
19. Fond 231. Inventory 4. Unit 690. Fols. 1—5. State Archives of Ternopil Region.
20. Fond 231. Inventory 4. Unit 1127. Fols. 1—74. State Archives of Ternopil Region.
21. Fond 275. Inventory 1. Unit 218. Fols. 1—18. State Archives of Ternopil Region.
22. Fond 275. Inventory 1. Unit 269. Fols. 1—53. State Archives of Ternopil Region.
23. Fond 275. Inventory 1. Unit 270. Fols. 1—9. State Archives of Ternopil Region.
24. Fond 275. Inventory 1. Unit 318. Fols. 1—9. State Archives of Ternopil Region.
25. Fond 275. Inventory 1. Unit 390. Fols. 1—2. State Archives of Ternopil Region.

26. Fond 275. Inventory 1. Unit 461. Fols. 1—16. State Archives of Ternopil Region.
27. Fond 275. Inventory 1. Unit 566. Fols. 1. State Archives of Ternopil Region.
28. Fond 275. Inventory 1. Unit 568. Fols. 1—91. State Archives of Ternopil Region.
29. Fond 275. Inventory 1. Unit 656. Fols. 1—5. State Archives of Ternopil Region.
30. Fond 275. Inventory 1. Unit 657. Fols. 1—3. State Archives of Ternopil Region.
31. Fond 275. Inventory 1. Unit 813. Fols. 1—6. State Archives of Ternopil Region.
32. Fond 231. Inventory 1. Unit 1151. Fols. 1—39. State Archives of Ternopil Region.
33. Fond 282. Inventory 1. Unit 174. Fols. 1—35. State Archives of Ternopil Region.
34. Fond 322. Inventory 1. Unit 62. Fols. 1—249. State Archive of State Archives of Ternopil Region.
35. Reshetukha T. Vydavnycha sprava na Ternopilli naprykintsi XIX — pochatku XX stolittia: istoriografia problema [Publishing in Ternopil Region in the Late Nineteenth and Early Twentieth Centuries: Historiography of the Problem]. *Naukovi zapysky Instytutu zhurnalistyky KNU im. Tarasa Shevchenka* [Scientific Notes of the Institute of Journalism of Taras Shevchenko National University of Kyiv]. Kyiv, 2009. Iss. 37, pp. 91—98. [In Ukrainian].
36. Svarnyk H. Sprava konfiskatsii istorychnoi povisti Andriia Chaikovskoho «Do slavy» [The case of confiscation of the historical novel “To Glory” by Andrey Tchaikovsky] // Andrii Chaikovskyi. Spohady. Lysty. Doslidzhennia : u 3 t. [Andriy Tchaikovsky. Memoirs. Letters. Studies : in 3 vol.] / B.Z. Yakymovych, Z.T. Hren, O.V. Sedliar, B.Z. Yakymovych (Eds.). Lviv, 2002. Vol. 3, pp. 237—276. [In Ukrainian].
37. Sosnovskiy M. Ukrainske hospodarske zhyttia v Ternopoli [Ukrainian economic life in Ternopil] // Shliakhamy Zolotoho Podillia [By the ways of Golden Podillia] / S. Konrad (Ed.). Philadelphia, 1960. Pp. 87—98. [In Ukrainian].
38. Ukrainski chasopysy Lvova (1848—1939): ist.-bibliohraf. doslidzh. [Ukrainian periodicals of Lviv (1848—1939) historical and bibliographical research]: in 3 vols. / M.M. Romaniuk, M.V. Halushko (Eds.). Lviv, 2003. Vol. 3 (2): 1929—1939. 928 p. [In Ukrainian].
39. *Shcho chytaty?* : shchokvartalnyk [What to read : a quarterly] / V. Paliiv (Ed.). Lviv, 1927. No. 1, pp. 6, 7. [In Ukrainian].

Received on January 8, 2025

Tetiana Reshetukha

Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University (Ternopil, Ukraine)

ORCID: 0000-0003-4515-3425

E-mail: reshtetyana@gmail.com

Oksana Kushnir

Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University (Ternopil, Ukraine)

ORCID: 0000-0003-3201-5285

E-mail: oksanakush8@gmail.com

Oksana Labashchuk

Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University (Ternopil, Ukraine)

ORCID: 0000-0001-6000-7237

E-mail: lagoshnyak@ukr.net

SOURCE BASE FOR PUBLISHING BUSINESS STUDY IN TERNOPIL
IN LATE 19th CENTURY AND FIRST THIRD OF 20th CENTURY
(BASED ON MATERIALS FROM STATE ARCHIVE OF TERNOPIL REGION)

This article aims to comprehensively analyse documentary sources discovered in the fonds of the State Archive of the Ternopil Region, which pertain to the publishing industry in Ternopil. These sources include county administrative reports on periodicals, as well as permits for establishing newspapers, bookstores, and printing presses. Additionally, they contain correspondence with district prosecutors regarding the confiscation of periodicals, district court decisions on suspending specific publication issues or print runs, and communications with the Ministry of Internal Affairs, regional authorities, and state police commissariats. Finally, the sources include requests for censorship of previously published dramatic works. The article also examines printed materials such as periodicals and book publications from the late 19th century to the first third of the 20th century. The research methodology is based on the principles of historicism, objectivity, dialectics, and determinism. General scientific methods employed include the analysis and synthesis of sources, as well as systematic and discursive approaches. Additionally, specific scientific methods, such as historical-descriptive, chronological, and problem-thematic approaches, were applied to systematically investigate the publishing activities of that period in the region. The novelty of the research lies in the introduction of the fonds of the State Archive of the Ternopil Region into academic discourse regarding the state of publishing in Ternopil during the late 19th — first third of the 20th century, and in determining its source potential for press and book scholars. Conclusions. The analysis and integration of the State Archive of the Ternopil Region's fonds into research discourse have expanded the source base for understanding the history of publishing in Ternopil. It has also provided an objective perspective on the processes of book and press publishing in the region and clarified the repertoire of periodicals and published books. Future research should consider broadening the geographical scope of this study, which would facilitate the incorporation of archival materials concerning publishing activities in various districts of the region into academic discourse.

Key words: publishing history, history of journalism, fonds of the State Archive of the Ternopil Region, Ukrainian-language periodicals, Ukrainian-language book publishing, censorship of publishing production.